

# **Metodologická komparácia Mapovania rómskych komunít**

2004 – 2013 – 2019 – SMARK 2025/2026

Porovnateľnosť metodík, indikátorov a odporúčania pre longitudinálne hodnotenie životných podmienok rómskych komunít

## 1. Účel a východiská komparácie

Cieľom dokumentu je identifikovať konkrétne metodologické odchýlky medzi jednotlivými vlnami sociografického mapovania rómskych komunít na Slovensku a posúdiť, do akej miery možno údaje z rokov 2004, 2013, 2019 a zo Sociografického mapovania rómskych komunít 2025 (SMARK 2025, s výstupmi a overovaním pokračujúcim do roku 2026) využívať na sledovanie zmien životných podmienok v čase.

Základným metodologickým princípom je, že rovnaký názov premennej ešte neznamena rovnaký indikátor. Pri longitudinálnom porovnaní treba skúmať minimálne: definíciu premennej, jednotku zisťovania, spôsob výberu obcí a lokalít, zdroj údajov, spôsob odhadu, referenčné obdobie, spôsob zberu a prípadné dopočítavanie.

*Poznámka: jednotlivé mapovania nie sú sčítaniami rómskej populácie. Ide o sociografické mapovania založené na teritoriálnom prístupe a na údajoch/odhadoch získavaných od lokálnych informátorov a samospráv.*

## 2. Základné metodologické rozdiely medzi jednotlivými vlnami

| Oblasť                | 2004                                                      | 2013                                                                 | 2019                                                | SMARK 2025/26                                              | Dôsledok                                    |
|-----------------------|-----------------------------------------------------------|----------------------------------------------------------------------|-----------------------------------------------------|------------------------------------------------------------|---------------------------------------------|
| Charakter zisťovania  | Prvé komplexné sociografické mapovanie                    | Metodologická nadväznosť na 2004                                     | Nadväzuje na 2013; dôraz na štrukturálne nerovnosti | Aktualizácia 2019; nový online zber                        | Kontinuita existuje, ale nie úplná identita |
| Univerzum obcí        | Zoznam vytvorený z dostupných zdrojov a terénne overovaný | Nová kombinácia zdrojov; detailné mapovanie spravidla pri ≥30 Rómoch | Nový screening a aktualizácia zoznamu               | Screening všetkých obcí SR; aj kategória pridružených obcí | Počet obcí nemožno chápať ako trend         |
| Identifikácia Rómov   | Pripísaná etnicita / kvalifikovaný odhad                  | Hromadne pripísaná etnicita; expertné odhady                         | Sociografický odhad                                 | Aktualizované odhady; podrobnejšie členenie pobytu         | Demografické trendy sú rizikové             |
| Zdroj údajov          | Terénni informátori, samosprávy, lokálni aktéri           | Terénni výskumníci + viacerí informátori                             | Terénny zber, samosprávy a následné overovanie      | Online dotazníky obcí/lokalít s podporou tímu              | Možný mode effect                           |
| Predvyplnenie údajov  | Nie                                                       | Nie                                                                  | Nie v dnešnom zmysle online aktualizácie            | Časť údajov nadväzuje na hodnoty ARK 2019                  | Riziko anchoringu                           |
| Kontrola konzistencie | Prevažne manuálna                                         | Terénna a následná kontrola                                          | Elektronické spracovanie a kontrola                 | Logické kontroly priamo v online systéme                   | Odlíšna chybovosť medzi vlnami              |

## 3. Klasifikácia miery porovnateľnosti

**A – plne porovnateľná:** Koncept, definícia, jednotka a spôsob zisťovania sú dostatočne stabilné; možno sledovať trend.

**B – porovnateľná po harmonizácii:** Kategórie alebo formulácie sa zmenili, ale možno ich zlúčiť do spoločnej širšej premennej.

**C – podmienené porovnateľná:** Koncept je podobný, ale zmenil sa spôsob zberu, odhadu, pokrytie alebo presnosť; trend treba interpretovať opatrne.

**D – neporovnateľná:** Definícia alebo konštrukcia premennej sa zmenila natoľko, že priamy časový trend by bol zavádzajúci.

**E – nová premenná:** Indikátor v starších vlnách neexistoval alebo nemá použiteľný ekvivalent.

## 4. Detailná komparácia podľa indikátorov

### Univerzum obcí a lokalít

|               |                                                                                                                                                                                     |
|---------------|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| 2004          | 2004 používal východiskový zoznam vytvorený z dostupných databáz a poznatkov, ktorý bol následne terénne overovaný.                                                                 |
| 2013          | 2013 vytváral zoznam kombináciou viacerých zdrojov (vrátane staršieho Atlasu, lokálnych stratégií, zisťovaní ÚSVRK a SODB); detailné zisťovanie bolo viazané aj na prah početnosti. |
| 2019          | 2019 pracoval s novým screeningom a následným terénnym zisťovaním; univerzum sa opäť aktualizovalo.                                                                                 |
| SMARK 2025/26 | SMARK vykonal nový screening všetkých obcí a zaviedol aj pridružené obce relevantné napr. pre školskú dochádzku.                                                                    |
| Hodnotenie    | C – Porovnávať rovnaký panel obcí/lokalít, nie celkové počty obcí v jednotlivých Atlasoch.                                                                                          |

### Celkový počet Rómov v obci

|               |                                                                                                                   |
|---------------|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| 2004          | Kvalifikovaný odhad založený na pripísanej etnicite a znalosti lokálnych aktérov.                                 |
| 2013          | Explicitne sociografický odhad na báze hromadne pripísanej etnicity; nejde o census.                              |
| 2019          | Odhadovaný počet v rámci sociografického mapovania; kvalita závisí od lokálnych zdrojov.                          |
| SMARK 2025/26 | Podrobnejšie rozlišuje trvalý/súčasný pobyt a Rómov v lokalitách a mimo lokalít.                                  |
| Hodnotenie    | C/D – Nepoužívať ako čistý demografický trend. Hodnoty používať skôr ako kontext alebo po osobitnej harmonizácii. |

### Počet obyvateľov konkrétnej lokality

|               |                                                                                                    |
|---------------|----------------------------------------------------------------------------------------------------|
| 2004          | Odhad lokality/osídlenia.                                                                          |
| 2013          | Odhad osídlenia, spravidla overovaný miestnymi informátormi.                                       |
| 2019          | Odhad koncentrácie/lokality.                                                                       |
| SMARK 2025/26 | Aktualizovaný odhad lokality; podrobnejšie štruktúrovaný.                                          |
| Hodnotenie    | C – Trend používať iba pri stabilne identifikovanej lokalite a s poznámkou o zmene kvality odhadu. |

### Rozptýlené bývanie Rómov

|               |                                                                              |
|---------------|------------------------------------------------------------------------------|
| 2004          | Zachytávané ako Rómovia mimo koncentrovaných osídlení.                       |
| 2013          | Rozlišovanie rozptýleného a koncentrovaného bývania pokračuje.               |
| 2019          | Podobná logika, ale so zmenami v rozsahu a kvalite podkladov.                |
| SMARK 2025/26 | Explicitnejšie rozlišuje Rómov mimo rómskych lokalít.                        |
| Hodnotenie    | B/C – Vytvoriť jednotnú dichotómiu: lokalita/koncentrácia vs. mimo lokality. |

### Typ priestorového umiestnenia

|               |                                                                                                           |
|---------------|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| 2004          | Vnútro obce, okraj obce, mimo obce/segregované osídlenie.                                                 |
| 2013          | Jadro typológie zachované.                                                                                |
| 2019          | Typológia nadväzuje na predchádzajúce mapovania.                                                          |
| SMARK 2025/26 | Typ lokality zostáva, pribúdajú ďalšie priestorové charakteristiky.                                       |
| Hodnotenie    | A/B – Jeden z najvhodnejších longitudinálnych indikátorov; používať harmonizované tri základné kategórie. |

## Počet obydľí

|               |                                                                                                                                                |
|---------------|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| 2004          | Zisťovaný alebo odhadovaný počet v osídlení.                                                                                                   |
| 2013          | Podrobnejšie zisťovanie počtu obydľí v lokalitách.                                                                                             |
| 2019          | V niektorých analytických výstupoch mohli byť pri chýbajúcich údajoch použité odhady/dopočty; treba kontrolovať konkrétnu premennú v databáze. |
| SMARK 2025/26 | Priamy podrobnejší zber podľa typov obydľí.                                                                                                    |
| Hodnotenie    | B/C – Pri každom roku kontrolovať pôvod hodnoty. Neporovnávať priamo dopočítanú a priamo zisťovanú hodnotu.                                    |

## Typy obydľí

|               |                                                                                                                |
|---------------|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| 2004          | Hrubšie kategórie štandardného a neštandardného bývania.                                                       |
| 2013          | Podrobnejšie rozlíšenie domov, bytov a neštandardných obydľí.                                                  |
| 2019          | Rozšírené kategórie a charakteristiky bývania.                                                                 |
| SMARK 2025/26 | Veľmi detailné kategórie: bytové domy, skolaudované/neskolaudované RD, unimobunky, chatrče, karavany a ďalšie. |
| Hodnotenie    | B/C – Zredukovať na spoločnú typológiu, napr. štandardné / subštandardné / iné.                                |

## Verejný vodovod – dostupnosť

|               |                                                                             |
|---------------|-----------------------------------------------------------------------------|
| 2004          | Sledovanie dostupnosti siete v osídlení.                                    |
| 2013          | Dostupnosť siete a využívanie sa už dajú analyticky odlišovať.              |
| 2019          | Podobná logika dostupnosti.                                                 |
| SMARK 2025/26 | Explicitná otázka na dostupnosť siete.                                      |
| Hodnotenie    | A/B – Porovnávať iba dostupnosť s dostupnosťou, nie s napojením domácností. |

## Voda – reálne využívanie

|               |                                                                                                  |
|---------------|--------------------------------------------------------------------------------------------------|
| 2004          | Odhad podielu obydľí využívajúcich vodovod alebo iný zdroj.                                      |
| 2013          | Podiel obydľí využívajúcich jednotlivé zdroje vody.                                              |
| 2019          | Podobné zisťovanie, s vyššou štruktúrou údajov.                                                  |
| SMARK 2025/26 | Explicitne rozlišuje hlavný zdroj: vodovod, vlastná/verejná studňa, kohútik, neštandardný zdroj. |
| Hodnotenie    | B – Zostaviť harmonizovanú kategóriu 'reálne používa verejný vodovod'.                           |

## Kanalizácia – dostupnosť

|               |                                                        |
|---------------|--------------------------------------------------------|
| 2004          | Existencia/dostupnosť kanalizačnej siete.              |
| 2013          | Dostupnosť siete v lokalite.                           |
| 2019          | Podobné zisťovanie.                                    |
| SMARK 2025/26 | Explicitne zisťovaná dostupnosť.                       |
| Hodnotenie    | A/B – Použiť ako samostatný infraštruktúrny indikátor. |

## Odvod odpadových vôd – využívanie

|               |                                                                                    |
|---------------|------------------------------------------------------------------------------------|
| 2004          | Hrubé rozlíšenie kanalizácie a alternatív.                                         |
| 2013          | Rozlíšenie využívania kanalizácie.                                                 |
| 2019          | Podrobnejšie údaje.                                                                |
| SMARK 2025/26 | Rozlišuje kanalizáciu, žumpu, domovú ČOV a absenciu systému.                       |
| Hodnotenie    | B – Harmonizovať minimálne na 'verejná kanalizácia / iné riešenie / bez riešenia'. |

## Elektrická energia

|               |                                                                                             |
|---------------|---------------------------------------------------------------------------------------------|
| 2004          | Dostupnosť siete a podiel pripojených obydľí.                                               |
| 2013          | Zachovaná podobná logika.                                                                   |
| 2019          | Podobné zisťovanie.                                                                         |
| SMARK 2025/26 | Explicitne rozlišuje dostupnosť siete a reálne pripojenie.                                  |
| Hodnotenie    | A/B – Veľmi vhodný trendový indikátor, ak sa nemieša dostupnosť siete s reálnym pripojením. |

## Plyn

|               |                                                          |
|---------------|----------------------------------------------------------|
| 2004          | Dostupnosť a využívanie.                                 |
| 2013          | Podobná logika.                                          |
| 2019          | Podobné zisťovanie.                                      |
| SMARK 2025/26 | Dostupnosť a reálne pripojenie oddelené.                 |
| Hodnotenie    | B – Harmonizovať osobitne dostupnosť a reálne napojenie. |

## Prístupová cesta

|               |                                                                                                         |
|---------------|---------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| 2004          | Najmä existencia asfaltovej cesty.                                                                      |
| 2013          | Asfaltová/čiastočne asfaltová a ďalšie charakteristiky.                                                 |
| 2019          | Rozšírené možnosti hodnotenia prístupnosti.                                                             |
| SMARK 2025/26 | Cesta, chodník a fyzické bariéry sa zisťujú osobitne.                                                   |
| Hodnotenie    | B/C – Pre trend použiť jednoduchú spoločnú premennú: kvalitná celoročná prístupová komunikácia áno/nie. |

## Vzdelávanie

|               |                                                                                                                              |
|---------------|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| 2004          | Základná dostupnosť škôl a školská infraštruktúra.                                                                           |
| 2013          | Rozšírené údaje o školách a odhadoch rómskych žiakov.                                                                        |
| 2019          | Ďalšie rozšírenie ukazovateľov.                                                                                              |
| SMARK 2025/26 | Konkrétne školy, EDU ID, podiely rómskych detí, prechody na ďalšie stupne.                                                   |
| Hodnotenie    | C/D – Porovnávať len jednoduché stabilné ukazovatele (napr. existencia/dostupnosť školy); detailné nové ukazovatele oddeliť. |

## Sociálne služby

|               |                                                                 |
|---------------|-----------------------------------------------------------------|
| 2004          | Základná dostupnosť vybraných služieb.                          |
| 2013          | TSP, komunitné centrá, hygienické centrá a ďalšie.              |
| 2019          | Rozšírené zisťovanie dostupnosti služieb.                       |
| SMARK 2025/26 | Širší zoznam služieb a zisťovanie ich reálneho využitia Rómami. |
| Hodnotenie    | C – Oddeliť existenciu služby od jej reálneho využitia.         |

## Zdravotná starostlivosť

|               |                                                                                                            |
|---------------|------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| 2004          | Základné údaje o dostupnosti.                                                                              |
| 2013          | Dostupnosť a vzdialenosť vybraných služieb.                                                                |
| 2019          | Rozšírené indikátory dostupnosti.                                                                          |
| SMARK 2025/26 | Podrobnejšie údaje o službách a zdravotných rizikách.                                                      |
| Hodnotenie    | C/E – Dlhodobý trend len pre jednoduchú fyzickú dostupnosť; nové zdravotné indikátory hodnotiť samostatne. |

## Environmentálne riziká

|               |                                                                          |
|---------------|--------------------------------------------------------------------------|
| 2004          | Obmedzené alebo nesystematické.                                          |
| 2013          | Čiastočne zachytené.                                                     |
| 2019          | Rozšírenejšie, ale nie v rozsahu SMARK.                                  |
| SMARK 2025/26 | Povodne, zosuvy, požiare, ovzdušie, skládky a ďalšie riziká.             |
| Hodnotenie    | E – Ne reprezentovať ako 20-ročný trend, ak staršie ekvivalenty chýbajú. |

## 5. Osobitný problém odhadovaných a dopočítaných údajov

Pri longitudinálnom porovnaní je nevyhnutné rozlišovať, či údaj vznikol priamym zisťovaním, kvalifikovaným odhadom, prevzatím z administratívneho zdroja, alebo dopočítaním. Rovnaká číselná premenná môže mať v rôznych vlnách odlišný epistemický status.

- A – priamo zisťovaný údaj: údaj získaný priamo v rámci mapovania.
- B – administratívny údaj: údaj prevzatý z obce, školy, registra alebo iného zdroja.
- C – kvalifikovaný odhad: údaj založený na znalosti lokálnych informátorov.
- D – dopočítaný údaj: hodnota odvodená z iných premenných alebo administratívnych údajov.
- E – odvodený indikátor: hodnota vypočítaná analyticky z dvoch alebo viacerých premenných.

Ak je napríklad počet obydľí v jednej vlne priamo zistený a v inej dopočítaný z administratívnych údajov, rozdiel medzi týmito hodnotami sa nesmie automaticky interpretovať ako reálna zmena počtu obydľí. Rovnaké pravidlo platí pre počet Rómov a pre percentuálne indikátory, ktorých menovateľom je odhadovaný počet obyvateľov.

## 6. Zmena spôsobu zberu pri SMARK 2025

SMARK 2025 predstavuje významnú technickú a metodologickú zmenu. ÚSVRK uvádza, že zber prebiehal prostredníctvom online dotazníkov na úrovni obce a lokality. Systém umožňoval automatické logické kontroly a mapovanie bolo koncipované ako aktualizácia Atlasu 2019.

Táto zmena môže zlepšiť konzistenciu a znížiť počet technických chýb, súčasne však môže vytvárať tzv. mode effect: odpoveď vyplnená samosprávou online nemusí byť ekvivalentná údajom získaným vyškoleným terénnym výskumníkom prostredníctvom rozhovoru a triangulácie viacerých miestnych zdrojov.

Ak boli pri aktualizácii respondentom zobrazené alebo predvyplnené staršie hodnoty, treba počítať aj s možným anchoring efektom: respondent môže skôr potvrdiť alebo mierne upraviť existujúcu hodnotu než vytvoriť nový nezávislý odhad.

## 7. Odporúčaný postup pre longitudinálne porovnanie 2004 – 2025/26

- Vytvoriť panel identických obcí a – pokiaľ je to možné – identických lokalít prítomných vo viacerých vlnách.
- Každý lokalite priradiť stabilný identifikátor nezávislý od názvu, pretože názvy a hranice lokalít sa môžu meniť.
- Vytvoriť dátový slovník všetkých analyzovaných premenných pre každú vlnu.
- Pri každej hodnote evidovať pôvod údajov: priamy zber, administratívny údaj, odhad, dopočet alebo odvodený indikátor.
- Zharmonizovať kategórie na najnižší spoločný menovateľ všetkých vln.
- Oddeliť ukazovatele dostupnosti infraštruktúry od jej reálneho využívania domácnosťami.
- Neinterpretovať zmenu počtu Rómov ako demografický trend bez osobitného posúdenia zmeny metodiky odhadu.

- Pri výsledkoch uvádzať intervaly neistoty alebo aspoň slovné hodnotenie spoľahlivosti.
- Vykonať citlivostnú analýzu: porovnať výsledok pri všetkých dostupných prípadoch a pri prísnom paneli lokalít.
- Kvantitatívny trend doplniť kvalitatívnym overením v samosprávach a komunitách, najmä pri veľkých alebo neočakávaných zmenách.

## 8. Odporúčaná harmonizačná matica

| Indikátor        | 2004                    | 2013          | 2019                    | 2025/26                    | Trieda | Odporúčaná trendový indikátor                   |
|------------------|-------------------------|---------------|-------------------------|----------------------------|--------|-------------------------------------------------|
| Typ lokality     | 3 základné kategórie    | rovnaké jadro | rovnaké jadro           | rovnaké jadro + detail     | A/B    | vnútro / okraj / mimo obce                      |
| Elektrina        | dostupnosť + pripojenie | podobné       | podobné                 | explicitne oddelené        | A/B    | podiel obydľí reálne pripojených                |
| Vodovod          | dostupnosť/užívanie     | oddelené      | podobné                 | výrazne oddelené           | B      | podiel obydľí používajúcich verejný vodovod     |
| Kanalizácia      | dostupnosť/užívanie     | oddelené      | podobné                 | kanalizácia/žumpa /ČOV/nič | B      | podiel obydľí napojených na verejnú kanalizáciu |
| Plyn             | dostupnosť/užívanie     | podobné       | podobné                 | oddelené                   | B      | podiel obydľí reálne pripojených                |
| Prístupová cesta | asfalt áno/nie          | detailnejšie  | detailnejšie            | cesta + chodník + bariéry  | B/C    | kvalitná celoročná cesta áno/nie                |
| Počet Rómov      | odhad                   | odhad         | odhad                   | novšie členenie            | C/D    | kontextová premenná; nie čistý trend            |
| Počet obydľí     | zistovanie/odhad        | zistovanie    | kontrola pôvodu hodnoty | detailný priamy zber       | B/C    | iba hodnoty s porovnateľným pôvodom             |
| Typ bývania      | hrubé                   | rozšírené     | rozšírené               | veľmi detailné             | B/C    | štandardné / subštandardné / iné                |
| Sociálne služby  | existencia              | existencia    | rozšírené               | existencia + využitie      | C      | existencia služby, nie využitie                 |

## 9. Záver

Atlasy rómskych komunít vytvárajú unikátnu časovú sériu, ale nemožno ich používať ako štyri identické vlny jedného panelového výskumu. Metodologická kontinuita je najsilnejšia pri základných infraštruktúrnych a priestorových indikátoroch. Najslabšia je pri početnosti rómskej populácie, detailných službách, vzdelávaní a pri nových indikátoroch zavedených v SMARK.

Pre dôveryhodné hodnotenie vývoja životných podmienok je preto potrebné pracovať s harmonizovaným panelom lokalít, transparentne dokumentovať pôvod každej hodnoty a rozlišovať medzi reálnou zmenou a zmenou vyvolanou metodikou, pokrytím alebo kvalitou odhadu. Výsledky by mali byť formulované ako trendy životných podmienok v porovnateľných lokalitách, nie ako mechanické rozdiely medzi agregovanými hodnotami jednotlivých Atlasov.

## Zdroje a metodické materiály

- Úrad splnomocnenca vlády SR pre rómske komunity: Atlas rómskych komunít 2004 – oficiálna projektová a metodická dokumentácia.
- Úrad splnomocnenca vlády SR pre rómske komunity: Atlas rómskych komunít 2013 – oficiálne materiály a databáza.
- UNDP / Ústav rómskych štúdií Prešovskej univerzity a partneri: Atlas rómskych komunít na Slovensku 2013 – metodologická časť.
- Úrad splnomocnenca vlády SR pre rómske komunity: Atlas rómskych komunít 2019 – Metodika tvorby atlasu, Manuál k databáze a databáza.
- Úrad splnomocnenca vlády SR pre rómske komunity: Zber a analýza dát – metodologická nadväznosť Atlasu 2019 na Atlas 2013.
- Úrad splnomocnenca vlády SR pre rómske komunity: Sociografické mapovanie rómskych komunít 2025 (SMARK 2025).
- ÚSVRK: Zoznam otázok sociografického mapovania 2025 – dotazník Obec.
- ÚSVRK: Zoznam otázok sociografického mapovania 2025 – dotazník Lokalita.